

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології**

Біленька Світлана Валентинівна

«Розвиток психічного здоров'я молодшого школяра засобами казкотерапії»

спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ

випускної кваліфікаційної роботи
за освітньо-професійною програмою *«Психологія»*

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук
Шулдик Анатолій Володимирович

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	7
1.1. Психічне здоров'я та його розвиток як предмет вивчення у психологічній науці	7
1.2. Особливості розвитку психічного здоров'я у молодшому шкільному віці	28
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	47
2.1. Організація дослідження, характеристика досліджуваних груп та обґрунтування методик дослідження	47
2.2. Обґрунтування та зміст програми розвитку психічного здоров'я молодшого школяра засобами казкотерапії	54
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ.....	85

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Соціально-економічні події, характерні для нашої країни, впливають не лише на долю Української держави, а й на долю кожної людини. Однією з найбільш вразливих категорій населення є діти молодшого шкільного віку, в яких ще відбувається формування психічних процесів, в результаті чого вони часто неадекватно адаптуються до складних життєвих ситуацій, не можуть належним чином аналізувати події та робити відповідні висновки, що призводить до виникнення дискомфорту і стресових станів. На фоні суспільних негараздів, нестабільної соціально-економічної ситуації проблема збереження психічного здоров'я є вкрай важливою.

Важливим етапом у розвитку психічного здоров'я людини є молодший шкільний вік, для якого є характерними криза семи років, початок шкільного навчання, функціональні перебудови організму, що підвищують чутливість дитини до дії факторів навколишнього середовища. Фахівці прослідковують тенденцію зниження рівня психічного здоров'я молодших школярів, збільшення кількості випадків особистісних та поведінкових ускладнень.

До факторів, що можуть негативно впливати на стан психічного здоров'я молодших школярів можна віднести великий обсяг навчального навантаження, підвищення інтенсивності процесу навчання, обмеження рухової активності, екологічна ситуація тощо.

Вітчизняні вчені досліджують психічне здоров'я молодших школярів у руслі проблеми дезадаптації (Л. Гармаш, Н. Коцур, О. Мартиненко), окремих аспектів психічного здоров'я (О. Гнатюк, О. Карпов, М. Корольчук, В. Крайнюк, Н. Коцур, Л. Товкун, О. Юркевич), особливостей взаємодії вчителя з учнями (О. Васильєв, Н. Гармаш, О. Кочерга, Н. Коцур, С. Максименко), шкільного перевантаження молодших школярів (Н. Гармаш, Т. Гетьман, О. Гнатюк, В. Калошин, Н. Коцур, С. Максименко, Л. Терещенко, Л. Товкун, О. Юркевич), особливостей здоров'я учнів початкових класів (Т. Гетьман). Дієвими шляхами збереження та розвитку психічного здоров'я учнів психологи

вважають засоби, пов'язані з творчістю, зокрема, з казкотерапією (Ю. Алімова, Л. Терещенко, Р. Ткач, Л. Венгер, З. Кісарчук, Я. Омельченко, О. Бреусенко-Кузнєцов, В. Пономарьова).

Таким чином, велике соціальне значення проблеми та її недостатнє вивчення в психолого-педагогічній науці зумовили вибір теми нашого дослідження – «Розвиток психічного здоров'я молодшого школяра засобами казкотерапії».

Об'єкт дослідження – психічне здоров'я особистості.

Предмет дослідження – психологічні особливості розвитку психічного здоров'я молодших школярів засобами казкотерапії.

Мета дослідження – на основі аналізу наукової літератури дослідити особливості розвитку психічного здоров'я молодших школярів, розробити й апробувати програму його цілеспрямованого розвитку засобами казкотерапії.

Відповідно до мети дослідження були поставлені наступні **завдання**:

1. Проаналізувати наукову літературу з проблеми психічного здоров'я особистості.
2. Підібрати методики діагностики рівня розвитку психічного здоров'я молодших школярів.
3. Емпірично дослідити особливості розвитку психічного здоров'я молодших школярів.
4. Розробити й апробувати програму розвитку психічного здоров'я молодших школярів засобами казкотерапії.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали положення психологічної науки про закономірності процесу формування особистості (І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн); про співвідношення біологічного та соціального у психіці людини (Л. Виготський, С. Громбах, Г. Костюк, С. Максименко); про психічне здоров'я особистості (А. Маслоу, Б. Братусь, О. Калітєвська, П. Лушин, С. Максименко, Р. Сірко, Л. Терлецька, Л. Юр'єва, Ю. Ящишина); психологічні аспекти розвитку учнів початкової школи (Е. Еріксон, З. Фрейд, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, В. Давидов, М. Іванчук, О. Скрипченко); вікові особливості

психічного здоров'я молодшого школяра (М. Безруких, О. Васильєв, Л. Гладких, С. Громбах, Н. Коцур, І. Левіна, Л. Терещенко); використання символічного змісту емпіричного матеріалу для цілісного пізнання психіки (М.-Л. фон Франц, О. Бреусенко-Кузнєцов, І. Вачков, В. Солодухов, Р. Ткач, Т. Яценко).

Методи дослідження: теоретичні (теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних теоретичних та експериментальних досліджень); емпіричні (цілеспрямоване спостереження, методи опитування, тестування, експеримент); методи обробки даних (узагальнення та систематизація якісних і кількісних даних емпіричного дослідження; методи математичної статистики. На різних етапах дослідження використовувався комплекс психодіагностичних методик: тест шкільної тривожності Філліпса, проєктивні методики «Малюнок дерева», «Неіснуюча тварина», «Малюнок сім'ї», «Опитувальник для визначення самооцінки» Г. Казанцевої, анкета «Виявлення переважаючих мотивів навчальної діяльності у молодших школярів».

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота виконувалася на базі Уманської ЗОШ № 1. У дослідженні взяли участь 20 учнів 1-4 класів віком від 6 до 10 років.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження:

- поглиблено та уточнено сутність поняття «психічне здоров'я», знання про особливості та динаміку розвитку психічного здоров'я молодших школярів; визначено структурні компоненти психічного здоров'я молодшого школяра (психофізичний, психологічний, соціально-психологічний, навчальний);

- розширено і доповнено положення про вплив казкотерапії на розвиток самосвідомості, комунікативних навичок, творчого потенціалу дитини;

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблена та програма з підвищення рівня психічного здоров'я молодших школярів та запропоновані практичні рекомендації можуть бути використані психологами, педагогами, батьками для забезпечення розвитку і збереження психічного здоров'я молодших школярів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки й результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри психології Уманського державного педагогічного університету, висвітлено в доповіді на X Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні питання психології: теорія, методика, практика» (м. Умань, 25-26 жовтня 2021 р.).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 65 сторінках комп'ютерного тексту.

Висновки.

У дослідженні представлено вирішення проблеми розвитку психічного здоров'я молодших школярів засобами казкотерапії. Розкрито сутність поняття «психічне здоров'я», охарактеризовано його структурні компоненти, критерії діагностування, розроблено та апробовано програму розвитку психічного здоров'я, запропоновано практичні рекомендації вчителям, батькам і практичним психологам.

Вітчизняні фахівці визначають психічне здоров'я як «стан душевного благополуччя людини, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів та можливістю свідомого регулювання поведінки і діяльності». Розкриваючи зміст поняття «психічне здоров'я», ВООЗ виокремлює сім його компонентів: 1) усвідомлення постійності та ідентичності свого фізичного і психічного «Я»; 2) постійність та однаковість переживань в однотипних ситуаціях; 3) критичне ставлення до себе та своєї діяльності; 4) адекватність психічних реакцій впливу середовища існування; 5) здатність керувати своєю поведінкою відповідно до встановлених норм; 6) планування власної життєдіяльності та її реалізація; 7) здатність змінювати свою поведінку залежно від життєвих обставин

Психічне здоров'я – це інтегрована характеристика особистості, що забезпечує саморегуляцію психофізичних функцій організму та сприяє гармонійному включенню в соціум, є основою повноцінної реалізації людиною своїх особистісних і соціальних потреб. Теоретичні дослідження феномену

психічного здоров'я базуються на комплексному підході, пов'язаному з розглядом психічного здоров'я як цілісного, динамічного явища. Психічне здоров'я має складну, багаторівневу структуру та ознаки прояву, остаточний перелік яких не визначено. Істотними факторами, що визначають рівень розвитку психічного здоров'я, є біологічні, психологічні, соціальні та фізичні чинники, що зумовлює вікові та соціальні особливості його збереження та розвитку.

Молодший шкільний вік є важливим періодом для розвитку психічного здоров'я. Соціальна ситуація розвитку, особливості протікання вікової кризи мають вплив на психічне здоров'я учнів. Базовим елементом психічного здоров'я молодшого школяра, умовою його розвитку є повноцінне проживання ним усіх етапів онтогенезу, адекватний психічний розвиток відповідно до вікових норм. Основа належного рівня психічного здоров'я молодших школярів закладається ще в дошкільному віці. Інтегральним критерієм психічного здоров'я молодших школярів є розвиток його індивідуальності при адекватній адаптації до оточення.

Структура психічного здоров'я молодших школярів складається із чотирьох компонентів: психофізичного, психологічного, соціально-психологічного та навчального. Результати дослідження показали, що у молодших школярів переважає середній та низький рівні розвитку психічного здоров'я. Показники рівня розвитку психічного здоров'я характеризують як особистісні, поведінкові, комунікативні проблеми учнів, наявні ресурсні можливості, так і особливості ситуації в сім'ї, психологічний мікроклімат в навчальному закладі.

Програма розвитку психічного здоров'я учнів початкової школи оснований на казкотерапії як напряму роботи психолога, що використовує метафоричні ресурси казки. Особливості використання казкотерапії на заняттях з учнями в поєднанні з різними видами роботи з батьками та педагогами, сприяють позитивним змінам у рівнях розвитку психічного здоров'я молодших школярів. Зросла кількість учнів з адекватною самооцінкою, готовністю до взаємодії,

впевненістю у власних силах, проявами творчості, здатності формувати відносини з оточуючими на конструктивних засадах.